

מלבי"ם – תוכן המחברת מ'אילת השחר'

דרכו ושכליו בהקדמתי למי ישעי' ובהמבשר אשר הוצאתי לאיר בשנת התר"ח: ואל תורה שבע"פ הכינותי הסוכך ובניתי לה מגדל עזו ומבצר משגב, היא הכורי דנוכחי, חציו כגבור משכיל לא ישוב ריקם, הוא ילחם את אויבי הקבלה בשער. אסתתי מלאה טענות וראיות נכוחות ובא בו האות והמופת כי תורת הסה היא התורה שנתנה מן השמים, וכי כל דברי תורה שבע"פ מוכרחים ומוטבעים בפשט הכתוב ובעומק הלשון. וכי הדרוש הוא לברו הוא הפשט הפשוט המיוסד כפי חוקי הלשון האמיתיים והברורים. וכל מקום אשר דרשו חז"ל אינו דרוש יש שם איזה זר היוצא מכללי הלשון, וע"י הדרוש ישוב הכתוב לאיתנו כמשפט הלשון וחוקותיו. וכל דרש אשר דרשו אינו בודד במקום ההוא לבדו רק כן דרשו וכן פירשו בכ"מ אשר בא הזרות הזה כדמותו וכצלמו, וכ"מ שתמצא דרושים רבים מקובצים במקום אחד הראתי כי באו הזרים והכפילים במספר הדרושים או שהפסוק הזה נשנה בתורה כמספר הדרושים ההם: והנה פרטי הדרכים והנתיבות אשר דרכתי בכלל החיבור הלא הם כתובים וערוכים בהקדמה השניה קראתי בשם אילת השחר. בה אסתתי את הכללים והחוקים והיסודות אשר הי' לחכמינו ז"ל אשר בסי הספרא ואשר הם יסודי הקבלה: תורה שבע"פ שהשתמשו בו חז"ל בסי הזה: ועלו למספר תרי"ג כללים. והמה תרי"ג אורות מאירות ומבריקות ומתנוצצות כככבי אור על פני רקיע השמים, ויאירו כל מחשך ויגיהו כל אופל בארצות החיים. רמ"ח כללים הוסדו בשימוש הלשון, ושס"ה כללים בבאור הפעלים והשמית הנודסים אשר באו בסי ויקרא לבדו. בכל כלל צינתי כל המקומות שהשתמשו בו חז"ל כגוף הספר והדורש אחריהם ימצא אות ומופת כי שמרו את הכללים האלה בכ"מ והם **שרשי הקבלה ויסודותיה בכלליה ופרטיה:**

התורה והמצות > מלבי"ם > עמוד 462 א (בראשית, שמות, ויקרא א) מלבי"ם, טאור לייבש בן יודאל מיכל חודקס ע"י תכנת אוצר החכמה

ויהי בשנת התר"ד ליצירה, קול כחולה שמענו צרה כמבכירה. קול תורת ה' תמיסה תפרש כסיה, ודמעתה על לחיה כי בגדו בה רעיה, כי גבערו קצת רעי אשכנו ואת ה' נאצו. ויתאספו להסר דת וחוקים ועל צפוניו התיעצו. ויעלו רועים רבים הרועים ואוכלים את צאן מרעיתם, יכנו א"ע רבנים ודרשנים גם חזנים וזוכחי עדתם, כל אלה חוברו אל עיר בראנשווייג אל עמק השדים. ויתפוצצו הכדים הריקים ויתראו הלפידים, ויתלקטו שועלים קטנים ובזנבותיהם אודים, ותצא אש ותאכל שמיר ושית, ותבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית. ותבער בהיכל ה' ותבער בין הברים ותלהט את ארון הברית, ותאמר להשחית את לוחות האבנים, ותאמר לשרוף כל מועדי אל בארץ: בימים ההם ובעת ההיא ראיתי ונתיין על לבי כי עת לעשות לה, עת לעשות לתורה שבכתב ושבע"פ חומה בצורה סביב דלתים ובריה כל יעלו פריצים ויחללוה, אם לתורה שבכתב אשר דמוה העדה הרעה הזאת כאחד מספורי העמים הקדמונים, ואת שיריה ומליצותיה ערכו עם שירי האמיר והיונים: אם לתורה שבע"פ אשר היתה בפיהם למשל ולשנינה, כחשו בה ויאמרו לא היא. את חכמיה בזו ויאמרו כי לא ידעו משטות הכתובים ואת קדוק הלשון לא הכירו וכי הלכו בדרך עקש ופתלתל, ויהיו ביניהם ללעג ולשחוק כל היום: מאז אורתי כגבר חלצי והתחילתי לחבר חבירי על התנ"ך, אשר כבר הודעתי

התורה והמצות > מלבי"ם > עמוד 462 א (בראשית, שמות, ויקרא א) מלבי"ם, טאור לייבש בן יודאל מיכל חודקס ע"י תכנת אוצר החכמה

פ' וישב

ספר בראשית פרק לט

(יא) וְיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבְּיָתָה לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתוֹ וַאֲיִן אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבְּיָתָה שָׁם בְּבֵית:

מדרש רבה בראשית פרשה פז פסקה ז

ויהי כהיום הזה ויבא וגו' ואין איש מאנשי הבית אפשר ביתו של אותו האיש משתייר בלא איש רבי יהודה רבי נחמיה רבי יהודה אומר יום נבול של נילוס היה והלכו הכל לראות והוא לא הלך אלא יבא הביתה לעשות מלאכתו לחשוב חשבונות של רבו ר"ש בר נחמן אמר לעשות מלאכתו ודאי אלא ואין איש בדק את עצמו ולא מצא עצמו איש ד"א ר"ש אמר נמתחה הקשת וחזרה הה"ד (בראשית מ"ט) ותשב באיתן קשתו קשיותו ר' יצחק אמר נתפזר זרעו ויצא דרך צפרניו שנא' ויפוזו זרועי ידיו ר"ה בשם רבי מתנא אמר איקונין של אביו ראה וצנן דמו דכתיב משם רועה אבן ישראל מי עשה כן מאל אביך ויערך וגו' ברכות שדים ורחם ברכתא דאבוך ודאמך:

רש"י על בראשית פרק לט פסוק יא

(יא) ויהי כהיום הזה - כלומר יהי כאשר הגיע יום מיוחד (תנחומא) יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כולם לבית ע"א אמרה אין לי יום הגון להזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך:

הכתב והקבלה על בראשית פרק לט פסוק יא

ויהי כהיום הזה. מלת הזה שהוא בכל מקום כנוי הרומז על דבר שהוזכר מקודם או אחריה, אין לו ביאור כאן, רש"י כ' יום מיוחד, ופירש עליו רא"ם כלומר כהיום הזה הראוי לזה הפועל, ורש"ד כ' יום בין הימים, ורלב"ג פירש כהיום הזה שהחלה לדבר לו זה בשנה אחרת או בשבוע אחרת, ולא ידעתי דוגמא לכונות אלה במלת הזה. וראיתי לרבתינו (במד"ר) שאמרו אפשר ביתו של אותו האיש משתייר בלא איש, רי"א נבול של נילוס היה והלכו הכל לראות (נבול לשון מבול שהנלוס עלה ונתפשט הרבה וכן אמר רשב"ם בשם מדרש אגדה שהלכו לראות נילוס נהר מצרים שעלה על כל גדותיו). ור"נ אמר יום תיאטרון היה והלכו הכל לראות, ע"כ. נ"ל שלא פירשו רבותינו מלת הזה לכנוי הרומז, כי אין לו מקום כאן, אבל פירשוהו לשון גבהות ורוממות כבלשון ארמי משרבו זהוהי הלב (סוטה מ"ו) אין מזההין אותו (חולין ז') כגרסת הערוך בערך זה, והביא שם בשם תיב"ע ע"פ שפכי כמים לבך שתרגם שדי קומי זהוהי לבכון, ומצינו דוגמתו בלשון ערבי, וכענין זה פירשו רבותינו כאן מלת הזה, לר"י גבהות מי נילוס, שביום ההוא גברו מימי והוגבהו למעלה מעל גדותיו, ור"נ על גובה מושבות שבבית תיאטור, כי תיאטור פירש בית שהכסאות עומדות בגובה לישיב שם ולראות השחקן שעושין למטה, וישיבתם שם הוא מעלה על גבי מעלה, כי בדרך זה אין שורה זו מונעות הראיה משורה האחרת, הנה תרווייהו ר"י ור"נ פירשו מלת הזה על הגבהות והרוממות, אם גבהות המים אם גבהות המושבות, ואפשר לכלול כונה זו גם במלת זה בסוף קהלת, שאמר את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, כלומר יראת ה' ושמירת מצותיו הוא גבהות מעלה לכל אדם (דיא ערהאבענהייט דעם מענשען) וכבר מצאנו גבהות גם לחשיבות מעלה, כמו ויגבה לבו בדרכי ה' (דה"ב י"ז ו') וכענין אשר נשא לבן אותנו בחכמה, וכן ויגבה ה' צבאות במשפט (ובזה אין לשון המקרא חסר כלום כלמפרשים שם) ועל כוונה זו כנו רבותינו אותו ית' בשם זה (מנחות נ"ג) להיותו ית' הגבוה מעל גבוהים הרם ונשא לבלי תכלית. ואל יהי זר בעיניך ביאור מלת זה על הגובה והרוממות, כי הוא נמצא בכמה מקומות שאין לבארם לכנוי הרומז (דיעזער) כמו זה סיני (שופטים ה', תהלים ס"ח) הר ציון זה שכנת בו (שם ע"ד) הר זה קנתה ימינו (שם ע"ח) כל אלה הם בריחוק מקום שלא יתכן לרמוז אליהם, לכן יפרשוהו שהוא במקום מלת אשר, ולדברינו המכוון בהם לציין רוממות מעלת הדבר וגובה יתרונו זה סיני (דער ערהאבענע סיני) להיותו נבחר למתן תורה. הר ציון זה, להתיחדו לשכינת כבודו ית', ולהיותו חביב בעיניו כקנין. וכן משה לרוממות מעלתו תארוהו בשם זה, זה משה האיש (כי תשא) (האכגעשאטצעטע משה) וכן אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי (תהלים ס"ח) תאר את הדברות בשם זה לגודל חשיבות מעלתם ויתרונם (וויכטיגעס ווארט). וכן זו פעלת לנו (שם ס"ח) תאר התשועה הגדולה בשם זה (גראסארטיג). וכן זה היום עשה ה' נגילה (שם קי"ח) שאין לפרש מלת זה כתאר נושא (דיעזען טאג) דא"כ היו שניהם ראויים לבוא ביחס אחד או שניהם בה"א או שניהם בלעדה. וע"כ מלת זה הוא תאר נושא במובן דבור המציאות (דיעזעס איזט דער טאג) לפי"ז חסר מלת אשר, גם לשון עשה ה' לישנא קטיעא הוא, הכי יום זה לבד עשה ה' ולא אחרים וע"כ המובן על התשועה הגדולה הנעשה ביום זה, ומקרא קצר הוא. אמנם לדברינו מלת זה באורו חשיבות הדבר ויתרונו, ועל זה מוסב עשה ה', וטעם זה היום עשה ה' מעלת יום זה וחשיבותו עשה ה' (דאס גראסארטיגע דייעזעס טאגעס) דלרבותינו (פסחים קי"ז א') הלל זה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים הנה רוממות מעשה נס זה וחשיבות מעלתו נקרא "זה" ובה המקרא בתשלומו כראוי. וכן אז ישבו אויבי אחר ביום אקרא זה ידעתי כי אלהים לי (תהלים נ"ו) להמפרשים מלת זה מיותר ולדברינו טעם זה ידעתי, ביתרון מעלה חביב עלי (אם פארציגליכסטען ליעבע איך), וכוונתו אף שחביב עלי כי נצחתי את אויבי בשובו לאחור, מ"מ יותר חביב עלי על אשר אתה היית עמדי בנצוח זה, כדמיון השפל שקיבל מתנה גדולה מן הנכבד מאד, אף שהמתנה בעצמה תשמחהו, מ"מ תגדיל שמחתו מאד על שהיא באה מנותן נכבד כזה, עד ששמחתו במתנה עצמה בטלה לגמרי ואינה חשובה כלום נגד השמחה מצד הנותן. וכן כי כוס מיד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה ימצו וגו' (תהלים ע"ה) מלת מזה הוא שם לאותו חלק מן היין שהוא למעלה בכוס להיותו צלול נקי ומשובח הרבה יותר ממה שתחתיו מעורב בשמרים וכדומה (לאסט דען עדלען זאפט אבפליעסען). ורש"י הוסיף שם מלת כוס. וכן מקום זה יסדת להם (תהלים ק"ד) תיאר גודל מרחב הים ועמקו בשם זה (אונערמעסליכער רוים), וכן לויתן זה יצרת, גודל כמות ארכו קרא בשם זה (גראסארטיגעס געשאפף), ובחנת ותדע כי ענין גבהות ורוממות המובן לדברינו במלת זה, אינו יוצא מהוראתו הפשוטה על כנוי הרומז, כי מצד יתרון חשיבות הדבר ורום מעלתו, הוא מפורסם ונודע לכל ונוכל לרמוז עליו כאילו הוא קרוב נגד עינינו, עמ"ש בבשלח ט"ו ב' זה אלי ואנוהו: